

De verdieping, donderdag 29 augustus 2002

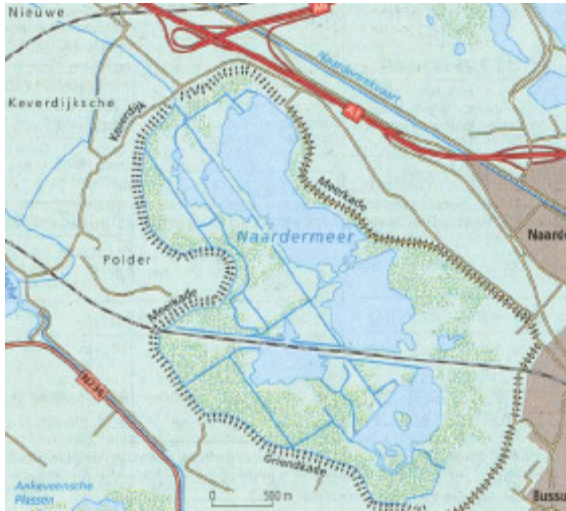
De natuur heeft hier gewonnen

Jan Neefjes

„Ik ben er geweest, het is alleen maar gras”, zei VVD'er Bolkestein in 1998 over de polder in het Groene Hart waar de Hoge Snelheidslijn uit Parijs doorheen zou gaan razen. Ondanks deze uitspraak gaat de trein ondergronds, uit waardering voor het bijzondere karakter van het open poldergebied. Behelmde Japanse toeristen rijden er niet voor niets op gehuurde fietsen om naar deze bezienswaardigheid, de polder, te kijken. Vandaag deel 5 (en slot) in een serie over polders: Het Naardermeer.

foto Reyer Boxem

© Trouw: NEL DE VINK

De polder Jan Neefjes

Veel van de Nederlandse natuur ligt in poldergebieden. De waterstanden worden er gereguleerd en wie goed kijkt, ziet nog resten van kaden, sloten en greppels die duiden op vroeger gebruik. Een van de treffendste voorbeelden is het Naardermeer, waar nog duidelijk de structuur van een droogmakerij in is te herkennen.

„Overall in het Naardermeer zie je resten van oude menselijke activiteit, sporen van pogingen het water in het meer te temmen. Maar die pogingen mislukten, de natuur heeft hier gewonnen." Voor boswachter Gradus Lemmen is het Naardermeer een magische plek, ook al vanwege de betekenis voor de Nederlandse natuurbescherming. De aankoop van Het Naardermeer in 1906 betekende het begin van de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten.

Alleen in de Middeleeuwen is het gelukt het water van het Naardermeer succesvol in te dammen. De Keverdijk, een slingerend weggetje midden in de weilanden, op enkele honderden meters ten westen van het meer, is daar nog een stille getuige van. In de dertiende eeuw stond het water van het Naardermeer, toen Utermeer geheten, nog tot aan deze dijk. Het Utermeer was een binnensee die via de Vecht in rechtstreekse verbinding stond met de Zuiderzee. In het westen, dichtbij de verbinding met de Vecht, kolkten eb- en vloedstromen het meer in en uit. Rond deze stromen werden klei en zand opgeslibd en ontstonden modderplaten. Zodra die hoog genoeg waren, werden ze in gebruik genomen door boeren. Zo werd de westkant van het meer langzamerhand door de mens in bezit genomen. De kronkelige slootjes die hier nog liggen, zijn de resten van de vroegere getijdekreeken met hun zijkreekjes.

Rond 1400 werd het meer met een dam bij de Vecht volledig van eb en vloed afgesloten. De binnensee veranderde in het zoete meer dat we nu kennen. De Keverdijk hoefde het omliggende land niet meer tegen hoogwater te beschermen. Het meer leek getemd door de mens. De ondiepe delen begonnen te verlanden. Niet met zeeklei zoals daarvoor het geval was, maar met riet en moerasbos.

Boswachter Lemmen vaart rond over het meer en wijst naar de ijle rietkragen die boven het water uit steken; ze vormen langgerekte lijnen. „Het riet verraadt de ligging van oude kanalen in de bodem van het meer. De opgeworpen oevers zijn zo hoog dat er riet op kan groeien. Vanuit de lucht kan je zien dat de rietkragen een patroon van elkaar loodrecht kruisende lijnen vormen." Volgens Lemmen is er bij sommige weersituaties in het water nog een zeer vaag tweede rechthoekig patroon te zien, dwars door het eerste patroon heen. De twee patronen zijn de sporen van twee pogingen het meer droog te leggen.

Begin 1600 deden rijke Amsterdamse kooplieden de eerste poging. De Nederlandse economie groeide en de grondprijzen stegen. De Amsterdammers wilden beleggen in droog te maken meren als het Beemstermeer, het Bijlmermeer en het Diemermeer. Het ondiepe

Naardermeer leek gemakkelijk droog te maken. De investeerders bouwden een ringkade en een ringsloot rondom het meer. Een stelsel van poldersloten en poldertochten leidde het meerwater naar vijftien windmolens die het de ringsloot in pompten.

In het voorjaar van 1629 was het meer droog, goed begaanbaar en kon er worden gezaaid. De polder was echter geen lang leven beschoren. In datzelfde jaar, in een opslaaing van de Tachtigjarige Oorlog, rukten Spaanse troepen op naar Amsterdam. Als onderdeel van de Hollandse Waterlinie moest de kersverse polder weer onder water worden gezet. De waterlinie bleek een succes: de Spaanse troepen kwamen niet verder dan Naarden. Maar de teleurgestelde kooplieden stopten de droogmaking, naar eigen zeggen omdat ze door de overheid onvoldoende werden gecompenseerd.

De kooplieden hadden waarschijnlijk nog een tweede reden. Die is te vinden in de archieven van het nabijgelegen Muiderslot, de verblijfplaats van P.C. Hooft, die als drost van Muiden betrokken was bij de droogmakerij. In een van zijn verslagen beschrijft hij een probleem dat in het drooggemaakte meer optrad: 'opwellinge en waterzippeling van onderen'. Bij het leegmalen van de polder bleek dat de molens veel meer water moesten verpompen dan vooraf was berekend. Dit verschijnsel wordt nu 'kwel' genoemd: vanaf het hoger gelegen Gooi stroomt water onder hoge druk dwars door de goed doorlatende zandige ondergrond het meer in. „Voor ons is de kwel een zegen”, zegt Lemmen gebarend naar het glasheldere water onder de boot. Daar groeit een woud van waterplanten uit de meerbodem. „Het kwelwater is bijzonder schoon en arm aan voedingsstoffen. Daarom groeien hier zeldzame waterplanten, waaronder veertien soorten kranswieren, uniek voor Nederland.”

In de negentiende eeuw deden investeerders een nieuwe poging. Ze maakten een geheel nieuw stelstel van sloten en kanalen. De spoorlijn Amsterdam-Amersfoort, die toen net dwars door het meer was aangelegd, gebruikten ze als binnendijk. Zo konden ze de polder in twee fasen droogmalen, niet via molens, maar met krachtige stoomgemalen. In het voorjaar van 1886 waren de landerijen begaanbaar. Maar ondanks de droogte die heerste, moesten de gemalen de hele zomer op volle capaciteit blijven draaien. Dat was veel te kostbaar voor de investeerders. Hoewel de eerste gewassen al waren geoogst, en boeren zich in en rond de polder vestigden, werden in oktober de stoommachines stilgezet. Al twee maanden daarna had de kwel het meer herschapen. Het oude landschap van water, rietvelden en moerasbossen was weer terug. Lemmen: „Slechts enkele tientallen jaren later voer de jonge Thijsse (de oprichter van Natuurmonumenten) hier met zijn roeiboot en besepte hij de bijzondere waarde van de natuur en het landschap. Ik vind dat een fascinerend idee.”

De natuur was weer terug in het Naardermeer, maar veel sporen van menselijke activiteit bleven zichtbaar. Lemmen heeft er dagelijks mee te maken. Zijn kantoor is gehuisvest in 'De machine', het gebouw van een van de oude stoomgemalen. Op de plaats van zijn huis stond 120 jaar geleden 'De Hut', een bouwsel van een boer die daar in afwachting van de oplevering van zijn kavel was gaan wonen. De poldersloten en -tochten maken het ons nog steeds mogelijk ondoordringbare moerasbossen en de rietvelden met de boot te doorkruisen. Het symbool van de Nederlandse natuur is strikt genomen nog steeds een polder. Er heerst binnen de meerkade een nauwkeurige controle van het waterpeil. Schommelingen hebben een negatieve invloed op de waterkwaliteit. „We doen dat op een ouderwetse manier; misschien is dit de enige droogmakerij in Nederland die nog met een windmolen wordt bemalen.”

Er is Natuurmonumenten alles aan gelegen om de bron van de natuur in het Naardermeer, het kwelwater, stromende te houden. Reden voor de vereniging om te reageren op plannen voor een tunnel tussen de snelwegen A6 en A9. „De tunnel komt in de watervoerende lagen vlak bij het meer. We willen zeker weten of de hydrologie niet wordt geschaad.” De beslissing voor de tunnel ligt bij het nieuwe kabinet. „Dat zal zorgvuldig met de besluitvorming omgaan, want de overheid heeft veel geïnvesteerd om de kwaliteit van het kwelwater, dat de afgelopen decennia is vervuild, weer te verbeteren.”

Een van de maatregelen was de aankoop van de landbouwgronden rond het meer om er een natuurlijke buffer van te maken. Het lot van de geschiedenis wil dat die landbouwgronden ooit onderdeel waren van het oude Utermeer. Het zijn de opgeslibde modderplaten die de middeleeuwse boeren wonnen op het water. Bij de natuurontwikkeling

wil Lemmen de kronkelige slootjes en het relief zoveel mogelijk behouden. Na zevenhonderd jaar wordt dan het gehele gebied van het oude Utermeer weer natuur. Natuur met de sporen van een oud polderlandschap.

Copyright: Neefjes, Jan